

Posudek na diplomovou práci předloženou k obhajobě na Katedře psychologie FF UK v lednu 2022

Téma diplomové práce: **Dysfunkční rodinné prostředí z pohledu adolescenta**

Diplomandka: Bc. Kristýna Potužníková

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Šporclová, Ph.D.

CÍL A PŘÍNOSNOST TÉMATU

Autorka ve své diplomové práci věnuje pozornost dospívajícím, kteří pocházejí z dysfunkčního rodinného prostředí. Oceňuji, že teoretické vymezení a definice dysfunkčního rodinného prostředí dává do souvislosti se zkušenostmi dětí, poukazuje na konkrétní momenty, které dospívající ze svého pohledu vnímali jako nefunkční, které považovali za zdroj stresu a jež mohli mít vliv na jejich osobnostní vývoj i budoucí život. To, co považuji na této práci za velmi cenné, je, že autorka vychází z vlastní praxe z práce s těmito dětmi a akcentuje právě jejich pohled a vnímání dané situace. Vztah s klienty jí umožnil hlouběji proniknout do jejich myšlení i prožívání a tím i čtenáři diplomové práce zprostředkovat velmi zajímavé informace. Vedle této skutečnosti také oceňuji, že autorka věnovala pozornost copingovým strategiím a zdrojům, které adolescentům pomohli zátěžovou situaci zvládat. Tato zjištění považuji za užitečná pro širší odbornou i laickou veřejnost, pro všechny, kteří s dětmi pracují (psychologové, pedagogové, terapeuti, lékaři, apod.). Téma i stanovený cíl práce proto považuji za velmi přínosný a užitečný.

FORMÁLNÍ STRÁNKA

Předložená práce obsahuje 72 stran textu, následuje seznam použitých zdrojů, přehled grafů a tabulek, přiložený informovaný souhlas. Zdá se, že inspirací k vytvoření informovaného souhlasu sloužil dokument použitý v jiné diplomové práci. Autorka zapoměla aktualizovat údaje a ponechala tam informace vztahující se k jinému výzkumu. Navrhují opravu informovaného souhlasu a jeho dodatečné doplnění.

Seznam literatury je přiměřený, zahrnuje tuzemské i zahraniční zdroje, které jsou citovány dle citační normy APA. Na tomto místě si dovoluji poukázat na častější využívání zdrojů staršího data. Ačkoliv např. práce Matějčka a Langmeiera lze dodnes považovat za kvalitní a průkopnické, zcela pochopitelně vlivem pokroku ve výzkumu v různých oblastech máme v dnešní době k dispozici více informací a známe i širší souvislosti. Proto čerpání ze starších (i když kvalitních) zdrojů bez propojení s novými poznatky, považuji v diplomové práci za ne zcela zdařilé. Také jsem zaznamenala větší množství stylistických nepřesností, gramatických nedostatků (interpunkce, syntax), složité větné konstrukce (např. str. 49: „...čím dál tím více tím vznikalo méně konfliktů“), někdy lidovější obraty (nemyslím přímé citace respondentů), které neodpovídají jazyku odborné práce. Toto vše zhoršuje porozumění, čtivost i kvalitu celého textu, což je škoda.

LITERÁRNĚ PŘEHLEDOVÁ ČÁST je rozdělena do 4 hlavních kapitol, které se vztahují k tématu práce. Autorka nejprve vymezuje pojmy rodina a její funkce, dysfunkční rodinné prostředí. Následně pojednává o vývoji dětí v oblastech, které jsou pro účely diplomové práce zásadní (kognice, emoční a sociální vývoj, sebepojetí, resilience). Poslední kapitola je věnována konceptu resilience a copingových strategií. Jak je zmíněno výše, autorka vychází z několika zásadních a kvalitních publikací, ale postrádám zde novější informace a poznatky (např. vliv stresu a adverbních dětských zkušeností na vývoj dítěte, informace z oblasti neurověd). Autorka v každé kapitole uvádí podstatné informace a poznatky, ale v rámci celku chybí vzájemná propojenost kapitol i informací. Některé informace jsou na různých místech opakovány, jiné, stejně důležité, jsou pouze okrajově zmíněny a více jim není věnována pozornost - např. v subkapitole o vývoji sebepojetí autorka v zmiňuje vztah dospívajících ke stravování, více se tomuto problému ale nevěnuje a odklání pozornost k tématu sebevědomí u dívek a chlapců. Výzkumy naznačují, že období puberty a dospívání je rizikové pro rozvoj poruchy příjmu potravy, stejně jako může být pro rozvoj poruchy příjmu potravy rizikovým faktorem nefunkční rodinné prostředí.

Propojení např. i těchto poznatků by bylo pro účely diplomové práce cenné. Na podobné momenty jsem narážela v průběhu čtení práce opakovaně. Rozumím, že se autorka snažila zaměřit na podstatné informace vztahující se k dané kapitole či podkapitole a nechtěla zacházet do zbytečných detailů. Ovšem při čtení postupně docházelo ke ztrátě pozornosti, některé poznatky jsou poměrně známé, jiné (novější) naopak chybí. Text působí jako kompilace zajímavých, ale izolovaných informací, které neposkytují koherentní celek. Domnívám se, že autorka plně nevyužila jednak potenciál, který se jí v rámci jednotlivých kapitol nabízel, ale také svou pracovní zkušenost, která mohla být i v této části znatelná.

EMPIRICKÁ ČÁST

Design výzkumu je kvalitativní, formou rozhovoru se sedmi adolescenty se autorka snaží najít odpovědi na své výzkumné otázky: Co adolescenti vnímali jako dysfunkčnost svého rodinného zázemí, co pro ně bylo největší zátěž? Hledá zdroje podpory a využívané copingové strategie pro vyrovnání se se zátěžovou situací. Ptá se na potřeby dospívajících, které by jim mohly v dané situaci pomoci. Výběr respondentů byl účelový tak, aby odpovídal výzkumnému záměru. V souladu s těmito výzkumnými otázkami jsou klastrovány odpovědi každého respondenta zvlášť, následně autorka vytváří přehled společných kategorií a odpovědí. Setkáváme se zde s různými příklady dysfunkčního prostředí - s extrémně náročnými případy (fyzické násilí v rodině, sexuální zneužívání), ale i s nadměrně zaměstnanými rodiči vedoucí k pocitům osamělosti dítěte a nenaplněné potřeby lásky, sounáležitosti.

Celou výzkumnou částí se prolíná velký cit autorky pro odpovědi respondentů, její respektující a chápavý přístup. Velmi oceňuji, že autorka dbala na zajištění pocitu bezpečí a komfortu pro účastníky, nabídla v případě potřeby psychologickou podporu. Zároveň oceňuji, že autorka respondenty upozornila na veřejnou dostupnost diplomové práce a umožnila jednomu z účastníků z výzkumu vystoupit.

Popis jednotlivých kazuistik je čtivý a zajímavý, ovšem cíl vědecké diplomové práce by měl přesahovat prostý popis kazuistik. Očekává se vytvoření určitého obecnějšího závěru či teorie, propojení nejnovějších teoretických poznatků s praxí, doporučení pro praktické využití výsledků. S respektem k práci, kterou autorka udělala, tento přesah v práci postrádám. V literárně teoretické části autorka popisuje dysfunkční rodinné prostředí, copingové strategie, uvádí různé teoretické přístupy. V empirické části již ale toto nereфлекtuje, přestože výzkumné otázky se těmito tématům věnují a vzájemné propojení se zde tedy nabízí.

DISKUSE

V diskusi autorka zmiňuje několik výzkumů věnované stejné problematice, zamýšlí se nad faktory, které vedly ke shodným či rozdílným závěrům. Domnívám se, že výzkumů, které se věnovaly tomuto tématu, je více, než je v práci uvedeno. Za všechny lze zmínit např. výzkum Lacinové a kol. (2018), který se zaměřuje na sociální vazby adolescentů mj. i v kontextu dysfunkčního rodinného prostředí. V diskusi autorka okrajově popisuje důležitost školního prostředí, které může být zdrojem podpory pro dítě v náročné situaci. S tímto nelze nesouhlasit, ovšem bylo by velmi prospěšné, kdyby výsledkem práce byla také konkrétní doporučení pro pedagogické pracovníky, případně pro krizové interventy, kteří se s dětmi v těžkých situacích dostávají do pravidelného kontaktu. Autorka v diskusi poukazuje na některé limity své práce, které mohly ovlivnit výsledky výzkumu, a také nastiňuje možnosti dalšího výzkumného směřování. Kriticky reflektuje některé skutečnosti, ovšem i zde by prospělo hlubší zamyšlení nad výsledky proběhlého výzkumu i nad návrhy pro další výzkumnou práci.

CELKOVĚ

Při každodenní práci s dětmi se často setkávám s jejich psychickými obtížemi způsobené narušeným nebo dysfunkčním rodinným prostředím. Téma práce považuji za velmi užitečné zejména pro bližší vhled do prožívání těch, kteří jsou nebo byli nuceni v tomto prostředí žít. Z práce je znát osobní pracovní zkušenost autorky, velká citlivost, se kterou k problematice přistupuje. Ale i navzdory těmto kladům se domnívám, že potenciál, který samotné téma práce má, stejně jako velký potenciál autorky, nebyl plně využit.

V literárně přehledové i výzkumné části diplomové práce zaznamenávám větší nedostatky (podrobně viz výše). Popis jednotlivých kauzistik a jejich zpracování přináší bližší vhled do myšlení a prožívání adolescentů pocházející z dysfunkčního rodinného prostředí, což bylo záměrem výzkumu diplomové práce. Oceňuji odvahu autorky prozkoumat takto závažné téma a přinést tak širší odborné i laické veřejnosti informace, které mohou být při práci s touto cílovou skupinou důležité. Ale propojení informací, teorie s praxí, vytvoření obecnějšího závěru i doporučení pro všechny, kteří s dětmi pracují, nepovažuji v této práci za dostačující.

Diplomovou práci doporučuji k obhajobě a s ohledem na výše popsané nedostatky navrhuji hodnocení **velmi dobře až dobře**.

Otázky a podněty k obhajobě:

1. Zajímalo by mě, kdy byli pro zajištění informovaného souhlasu osloveni rodiče adolescentů a kdy pouze adolescenti?
2. Ve výzkumu častěji uvádíte zvládací zdroje, které respondenti využívali pro zvládnání náročné životní situace. Jaké copingové strategie se objevovaly nejčastěji? Vyskytovaly se u respondentů častější strategie orientované na problém nebo na emoce?
3. Vnímáte strategie jako např. odstup od domova, přesun pozornosti, představa lepší budoucnosti jako adaptivní a funkční copingové strategie, nebo jako vyhubavé chování, které vede k úniku z reality?